

УДК 347.73

ЩОДО ПРИНЦИПІВ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ AS TO THE PRINCIPLES OF THE FINANCIAL SYSTEM

Уткіна М.С.,
*аспірант кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічного права
Навчально-наукового права Сумського державного університету*

Статтю присвячено визначенню поняття та переліку принципів фінансової системи. На підставі проведеного наукового дослідження автор робить висновок щодо відсутності законодавчого закріплення як самих дефініцій «фінансова система», «принципи фінансової системи», так і їх чіткого переліку. Зважаючи на складність визначення переліку принципів фінансової системи, їх потрібно розглядати в контексті класифікації на принципи «системи» у найбільш загальному розумінні; принципи організації побудови фінансової системи; принципи складових елементів фінансової системи; принципи, спрямовані на поновлення та розвиток стабільної фінансової системи.

Ключові слова: бюджетна система, емерджентність, ланки фінансової системи, принципи фінансової системи, фінансова система.

Статья посвящена определению понятия и перечня принципов финансовой системы. На основании проведенного научного исследования автор приходит к выводу касательно отсутствия законодательного закрепления как самих дефиниций «финансовая система», «принципы финансовой системы», так и четкого их перечня. Ввиду сложности определения перечня принципов финансовой системы, их необходимо рассматривать в контексте классификации на принципы «системы» в наиболее общем виде; принципы организации строения финансовой системы; принципы составляющих элементов финансовой системы; принципы, направленные на обновление и развитие стабильной финансовой системы.

Ключевые слова: бюджетная система, эмерджентность, звено финансовой системы, принципы финансовой системы, финансовая система.

The article is devoted to the definition and list of the principles of financial system. On the basis of the conducted research author makes conclusion that there is no providing a legislative framework as for some definition “financial system”, “principles of financial system”, so its list. Taking into account complexity of the determination of the list of principles of financial system, it is necessary to review for the purpose of classification on principles of “system” in the most general essence: principles of configuration management of the financial system; principles of component elements of financial system; principles directed on reforming and development of stabilized financial system.

Key words: budget system, emergence, link of the financial system, principles of the financial system, financial system.

Постановка проблеми. Оптимально функціонуюча та ефективно діюча фінансова система є важливим показником відображення сталого економічного розвитку держави. На сучасному етапі і досі продовжується становлення національної фінансової системи в контексті реформування тієї, яка існувала в Україні до проголошення незалежності.

Неоднозначне визначення та розуміння сутності категорії «фінансова система» зумовлено безпосередньо складністю цього поняття. Так, дефініція «фінансова система» складається із двох категорій, а саме – «система» та «фінанси».

Поняття «фінансова система» не визначено на законодавчому рівні. Воно є найбільш загальною системною категорією фінансового права та виражає функціональну єдність фінансових ресурсів і всіх державних органів держави, що здійснюють фінансово-правову політику. Вищезазначені категорії «фінанси» та «система» є важливим теоретичним підґрунтям функціонування фінансової системи будь-якої держави. Окрім цих понять, не менш важливу роль у розумінні та функціонуванні фінансової системи відіграють і принципи фінансової системи. Аналіз наукових доробків стосовно визначення принципів фінансової системи дає змогу зробити висновок, що в правовій науці на сучасному етапі розвитку відсутня єдність думок вчених щодо віднесення того чи іншого принципу до системи принципів фінансової системи. Загалом трансформація фінансової системи України вимагає дослідження принципів фінансової нашої держави. Це зумовлено тим, що наукове визначення та обґрунтування принципів, які мають складати базис у побудові фінансової системи, є важливим завданням сучасної юридичної науки в цілому та фінансової науки зокрема.

Стан дослідження. Дослідженню фінансової системи в цілому присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Водночас питання щодо принципів фінансової системи було досліджено недостатньо, що і зумовлює актуальність проведеного дослідження. Так, різні аспекти функціонування фінансової системи відбилися в наукових доробках таких науковців, як Д.О. Білінський, Л.К. Воронова, С.В. Запольський, М.П. Кучерявенко, Л. Лазебник, А.С. Нестеренко, В.М. Опарін, Е.Д. Соколова, П. Юхименко. Проте

комплексного системного аналізу дослідження питання принципів фінансової системи не проводилось.

Таким чином, метою статті є визначення та характеристика загальних принципів фінансової системи України, що дають змогу створити модель ефективно функціонуючої фінансової системи.

Виклад основного матеріалу. Фінансова система є єдиною системою, що характеризується цілісністю складових її сфер і ланок, їх взаємозалежністю і взаємообумовленістю комплексу фінансових інститутів і відповідних їм правовідносин, уповноваженого суб'єкта, процедур здійснення фінансової діяльності, функціонування якого регулюється нормами права, що встановлюють юридичні засоби формування, розподілу та організації використання публічних грошових фондів [1, с. 74]. Вона є певною сукупністю фінансових підсистем, елементів та компонентів, які утворюють нову інтегративну цілісність.

Функціонування будь-якої юридичної системи базується на сукупності принципів, які відіграють панівну роль усередині цієї системи. Так, чіткого визначення і трактування дефініції принципів фінансової системи немає, а також не визначено їх перелік. У свою чергу, це призводить до зниження результативності функціонування фінансової системи в цілому та її складових елементів зокрема.

Перш ніж визначити поняття «принципи фінансової системи», потрібно безпосередньо надати визначення загального терміна «принцип». Це зумовлено тим, що він є безпосереднім відображенням внутрішньої організації побудови фінансової системи. Юридична енциклопедія трактує «принципи» як основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо) [2, с. 110]. Отже, робимо висновок, що принципи становлять певні ключові положення, що безпосередньо визначають механізм організації та функціонування відповідного явища чи процесу.

У свою чергу, під принципами фінансової системи А.С. Нестеренко пропонує розуміти сукупність сус-

пільно визнаних настанов, фундаментальні орієнтири, дотримуючись яких можливо формувати й розвивати фінансову систему держави, у тому числі її складові [3, с. 13]. Тобто фінансова система повинна мати «системний» характер, що випливає із самої дефініції та базуватися на певних принципах, які безпосередньо визначають вихідні засади побудови та функціонування фінансової системи.

Зважаючи на складність категорії «фінансова система», існують різні погляди науковців щодо групування та визначення переліку принципів фінансової системи.

Так, погоджуємося із тим, що принципами фінансової системи є:

- принципи «системи» у найбільш загальному розумінні;
- принципи організації побудови фінансової системи;
- принципи складових елементів фінансової системи;
- принципи, спрямовані на поновлення та розвиток стабільної фінансової системи.

Зважаючи на викладене, принципи фінансової системи являють собою сукупність вищезазначених категорій принципів. Тому, для того щоб визначити перелік принципів фінансової системи, потрібно проаналізувати принципи кожної із вищезазначеної категорії.

Так, основоположними засадами, на яких має будуватися кожна система, є:

- емерджентність (цілісність). Під емерджентністю необхідно розуміти таку властивість системи, яка втілює уявлення про те, що ціле має властивості, які не можуть бути виведені як наслідок із властивостей окремих частин [4, с. 96];
- інтегративність, яка становить собою таку характеристику, що відображає ступінь взаємозв'язку окремих елементів системи в процесі досягнення певних єдиних цілей;
- ієрархічність, тобто розташування складових елементів від найвищого до нижчого – певна підпорядкованість;
- динамічність, яка знаходить свій прояв через зміну певних властивостей системи, її складових елементів під впливом середовища;
- залежність від змін зовнішнього середовища, тобто здатність процесів, які відбуваються ззовні системи, впливати на неї.

Якщо визначати принципи фінансової системи, зважаючи на критерій організації та побудови фінансової системи, то потрібно виділяти такі:

- єдність фінансової системи, що пояснюється тісним взаємозв'язком ланок системи за допомогою фінансових відносин, враховуючи розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів;
- принцип самостійності, що ґрунтується на положенні, що кожна ланка фінансової системи є самостійною і відрізняється від іншої, незважаючи на їх взаємозв'язок;
- принцип функціонального призначення ланок фінансової системи (або ж адміністративно-територіальний принцип). Так, О.П. Кириленко зазначає, що

цей принцип відбивається в тому, що в кожній із ланок вирішуються свої завдання специфічними для кожної із них методами, існують окремі апарати управління і т. ін. [5, с. 19].

Фінансова система держави являє собою певну сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних фінансових інститутів. Принципи складових елементів фінансової системи потрібно виокремлювати, зважаючи на те, що відносимо до ланок фінансової системи. Зокрема, ними є: бюджетна система, кредитна система, обов'язкове державне страхування та фінанси підприємств. З урахуванням цих ланок, будемо визначати принципи, які притаманні в цілому ланкам фінансової системи та кожній із них зокрема.

Так, базовою категорією фінансової системи є бюджетна система. Саме тому важливо визначити принципи бюджетної системи для можливого подальшого закріплення їх як принципів фінансової системи. На відміну від фінансової системи, поняття та принципи бюджетної системи закріплені та чітко визначені на законодавчому рівні. Відповідно до п. 5 ст. 2 Бюджетного кодексу України вона являє собою сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права [6].

Принципи бюджетної системи України закріплені та охарактеризовані у статті 7 Бюджетного кодексу України. Так, до них належать:

- принцип єдності бюджетної системи України;
- принцип збалансованості;
- принцип самостійності;
- принцип повноти;
- принцип обґрунтованості;
- принцип ефективності та результативності;
- принцип субсидіарності;
- принцип цільового використання бюджетних коштів;
- принцип справедливості й неупередженості;
- принцип публічності та прозорості [6].

Основним завданням закріплення принципів бюджетної системи, як зазначено в Науково-практичному коментарі до Бюджетного кодексу України, на законодавчому рівні є створення та побудова такої бюджетної системи, яка за оптимального використання фінансових ресурсів держави відображає державний устрій України в поєднанні із самостійністю місцевих бюджетів, тобто принципи відображають вимоги, які висуваються до організації та устрою бюджетної системи [7].

Аналізуючи зміст цих принципів, можемо зробити висновок з приводу того, що їх можна класифікувати на дві групи: принципи, що поширюють свою дію виключно на бюджетну систему України та принципи, що є загальними для всієї публічної фінансової системи України.

В.М. Опарін акцентує увагу на тому, що для функціонування бюджетної системи є непридатними принципи збалансованості та єдності бюджетної системи. Це зумовлено тим, що бюджету притаманна збалансованість, а тому незбалансованого бюджету не може

бути. Щодо принципу єдності, то він може базуватися тільки на жорсткому централізованому керівництві, тому більш ефективною і раціональною є бюджетна система, побудована на засадах автономності кожного бюджету [8, с. 196].

Так, до принципів, що є загальними для всієї фінансової системи, відносимо принципи: справедливості й неупередженості; публічності та прозорості; ефективності та результативності.

Треба наголосити на тому, що принцип справедливості та неупередженості також закріплені не лише в Бюджетному кодексі, а й в Конституції України. Відповідно до ст. 95 Конституції України, бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами [9]. Таким чином, в Україні на законодавчому рівні врегульовано питання щодо рівного доступу усіх громадян до бюджетних послуг та соціальних гарантій.

Принцип публічності та прозорості зобов'язує органи влади оприлюднювати бюджет і хід бюджетного процесу, звіти про виконання державного та місцевих бюджетів у встановлені Бюджетним кодексом строки.

Принцип ефективності та результативності, у свою чергу, передбачає, що під час складання та виконання бюджетів учасники бюджетного процесу мають виходити із необхідності досягнення запланованих цілей із залученням мінімального обсягу бюджетних коштів та досягненням максимального результату під час використання визначеного бюджетом обсягу коштів [7].

Щодо останньої групи принципів, спрямованих на поновлення та розвиток стабільної фінансової системи, вважаємо за необхідне звернутися до Комплексної програми розвитку фінансового сектора України до 2020 року. Так, її головною метою є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами Європейського Союзу. В основу цієї програми було покладено базові принципи:

- європейська інтеграція;
- збалансованість економічних інтересів через формування ринкового конкурентоспроможного середовища;
- незалежність та ефективність роботи регуляторів, здійснення нагляду на основі оцінки ризиків;
- прозорість та високі стандарти розкриття інформації учасниками фінансового сектора та регуляторами;
- відповідальність та довіра між учасниками фінансового сектора та регуляторами;
- цілісність фінансової системи, всебічний захист прав кредиторів, споживачів та інвесторів [10].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, робимо висновок, що не лише визначення терміна «фінансова система» не закріплене на законодавчому рівні, але й немає чіткого трактування поняття принципів фінансової системи, а також не визначено їх перелік. Так, ми робимо висновок, що виділення основоположних засад функціонування фінансової системи можливе шляхом виділення та аналізу принципів, які згруповані відносно «системи» в загальному розумінні; щодо побудови фінансової системи; складових елементів фінансової системи та спрямованих на поновлення та розвиток стабільної фінансової системи. Враховуючи вищезазначені принципи, за доцільне вважаємо виокремити загальні принципи фінансової системи.

До них варто відносити принципи:

- цілісності (емерджентності);
- ієрархічності;
- самостійності;
- функціонального призначення ланок фінансової системи (або ж адміністративно-територіальний принцип);
- динамічності;
- стійкості;
- стабільності;
- фінансової безпеки держави;
- публічності та прозорості;
- справедливості й неупередженості;
- ефективності та результативності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нестеренко А.С. Визначення «фінансової системи» та її структурний склад / А.С. Нестеренко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2013. – № 6–3. – Т. 1. – С. 72–75.
2. Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998–2004. – Т. 5 : К – М. – 2003. – 736 с.
3. Нестеренко А.С. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А.С. Нестеренко. – Одеса, 2014. – 38 с.
4. Геселева Н.В. Емерджентні властивості системи / Н.В. Геселева, Н.М. Заріцька // Бізнесінформ. – 2013. – № 7. – С. 93–97.
5. Кириленко О.П. Фінанси : [навч. посіб.] / О.П. Кириленко. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Т. : Економічна думка, 1998. – 384 с.
6. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.
7. Антипов В.І. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / В.І. Антипов та ін. ; за заг. ред. Ф.О. Ярошенка. – К. : УДУФМТ : Зовнішня торгівля, 2010. – 591 с.
8. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : [монографія] / В.М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2005. – 240 с.
9. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
10. Комплексна Програма розвитку фінансового сектора України до 2020 року : Постанова Правління Національного банку України від 18 червня 2015 р. № 391. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>.